

רשימות מן הגנזך

יצחק בר יוסף

יונתן יודע מדוע רצחו את ארלזורוב

לכבוד חג החנוכה 1938 נתנה ליזה שטיינברג, אשתו של המשורר והסופר יעקב שטיינברג, שי לרפאל ספורטה. היה זה ספרון קטן, שהתגלה עתה בארכיונו של ספורטה, ובו רשמה "פנינים" מפיו של בנה הקטן יונתן, שהיה תלמידו. ליזה הייתה אחותו של חיים ארלזורוב, כחצי שנה אחרי שזה נרצח, התנהלה השיחה הזו בין ליזה ובין יונתן הקטן: יונתן: אימא, את יודעת מה שחבל?

אימא: מה?

יונתן: שדוד חיים מת.

אימא: אהבת אותו?

יונתן: כן, ואת?

כן, מאוד.

יונתן: אבל למה הוא מת פתאום?

אימא: מפני שהרגו אותו.

יונתן: בוודאי הוא גנב איזה דבר שלא שלו.

השיחות שרשמה האם מפיו של הילד ברורות מאוד – פיסת חיים קטנה, בשוליהם של אירועים היסטוריים גדולים. מה אנו יודעים על רצח ארלזורוב, מה אנו יודעים על מה שהתרחש בבית של אבא יעקב, אימא ליזה ויונתן הקטן? הספרון הקטן נותן רמזים.

יונתן: אני רוצה שאת תהיי אשתי שלי!

אימא: אני אשתו של אבא, ולא יכולה להיות גם אשתך.

אבל אני אימא שלך ולא אימא של אבא.

יונתן: אבל אני רוצה שאת תהיי אימא של אבא!

יונתן שטיינברג הקטן גדל והיה לחוקר ובלשן. הוא נפטר לפני כשנה בגיל 85. מספרת אחותו איה גולדהמר: "יונתן היה איש מוכשר ומרתק ומצניע לכת – למד בלשנות ושפות ולימד סנסקריט באוניברסיטה העברית".

אראק לחימום הנשמה

בארכיונו העשיר של החוקר, הארכיאולוג והסופר פסח בר־אדון, שהופקד ב"גנזים" בשנה האחרונה, נמצא אוסף ענק של מסמכים, מכתבים וכתבי יד הקשורים לתולדות כפר גלעדי. בנו של פסח, דורון בר אדון, מסביר כי אביו החל בפרויקט גדול של כינוס מקורות לתולדות המקום, באמצע שנות ה־40. הוא ראיין וכתב וליקט מסמכים על רבים מראשוני כפר גלעדי. מלחמת העצמאות פרצה, והפרויקט נעצר ונגנז. נותרו דפים מצהיבים, ובהם רישומי

ליזה שטיינברג ובנה יונתן

אגרת שלא נשלחה לבעליה

נכבדי,

תפיה אני ששלחת לי כתב-יד זה להערכה. כלום לא ידוע לך, לא הנני
אלוהים בכשרון-תפיסה בעצמי ובפרוזה מצין אלו, ועל אחת כמה וכמה
כשהדברים באלצה ופרוזה כאחת.

איני יודע המחבר מי הוא, שהרי חתימתו בעילום-שם. אבל אם בחור הוא,
עול ימים, עצמי לו שיבא לפרדסים ויקח מעדר בידו ויחפור בעפר שבע
שעות ביום ויפרנס עצמו בכבוד וייעז קצת כוחותיו העודפים ויהא פטור
מפיוטיו ומסמליו על 'רחם' ועל 'מיעון-שדיים' ועל 'כניסה סבניס' ועל
כיוצא באלו מן הדברים עצמנו לבינה ויהא ישן בלילות על מסכנו שנת
עטלים מתוקה ולא יוציא לבטלה זמנו ולא ישרך כסא-לכנה ברחובות
כרכים באפס טעמים ומחטבות ולא יבלה עולמו בהרהורי עכירה של כיסור
ויניח דגת הלב על נצה 'האפס' ו'הפרוזה' לקאפי ולסארטר ולרוסיס
להט.

ואם מחברת לפני, בחורה, הרי עלי לה שתלך אל בית אביה ותבקש ממנו
בכל לשון של בקשה שימסכן כל מה שבידו ויתן גזוניה ותמצא לה בן-דוד
פקיד מפקידי 'האוצר' או מיסטרד המסחר והתעשייה, ואין בכך כלום אם
נפתח תיקו על פטעי שוחד ומעילה ונסגר, אדרבה מובטח לו שיעלה מעלה
מעלה בסולם החברה וזוגתו עמו; ויטנו להט, הנעיסים והישרים, דירה נאה
בבית פסותף ורהיטים נאים וכלי חסטל נאים מכל הטנינים, לצנינה ולחמה,
לשנינה ולתעלה-קצף, לערבוב סקאות ולמאפה תנור וידוויבו דעתם, ויקששו
כהלי סעונם בתמונות של ציירי ישראל האבסטרקטיים שנצטיינו וקיבלו
סדסים בכל בירות אירופה ואמריקה הצפונית והדרומית; ובשעות הפנאי,
בקלות ביד ובשעות ערב, תחזק המחברת 'ראסי' בקפה-אנונה או כסועדני
לילה עם נשים מסוג מעלחה והסעפוט והעצבות יסתלקו ספנה ולא תתיאש
מן העולם הזה, וסופה, אם תזכה לכך, שאלוהים יפתח רחמה ותלד כנים ובנות
והכל יבוא על סוכנו בשלום.

אבל אם בעל בעמיו המחבר, וכבר נזרקה שיבה בכלוריתו וכבר
הפליגו בשבחו המבקרים בגליונות הספרותיים של ערבי שבתות וחגים
ומועדים, באמת תקנה אין לו, אלא מה להוצאה מכובדת שתאסוף בהחוסה
אשתה זו?

איגרת של שלמה צמח שלא נשלחה

ועל מה הכעס? "ידעתי גם ידעתי
כי סיפורי לילדים קשים המה, בצורתם,
בשטפם ואולי גם בשפתם, אך הפעם
הגדשתם אתם את הסאה כשהוספתם
נופך משלכם בשגיאות כתיב ובסירויס
העתקה..."

ובהמשך הוא מסביר: "לדוגמא –
תחת 'חמורים נאים', נדפס – 'חמורים
נעים'... או תחת 'חמור לבן נוטה לצהוב'
– נדפס 'נוטה לדהור' ועוד ועוד ועוד,
קלות וחמורות. והשיא הוא בשיחה
בעמ' 402 טור ב' למטה: קרא ותראה
כי מתברר שהאתון היא אשתו של מוכר
התמרוקים החדש! – רחמנא ליצלן!
תבל שכזה בעיתון ילדים!"

ובהמשך מודה יזהר שידוע הוא
שכתב ידו קשה לפענוח הוא "קלוקל
ונשחת ונתעב. ומי כמוני בוכה על כך,
ומתנצל על כך בכל מכתב שיוצא מתחת
ידי העלובות, אלא מה?... מדוע אתה
מקבל כתב יד זה!... מדוע אינך מחזירו
לי ומטפח בו על ראשי... או לפחות
מדוע, כיון שכך, מדוע אינך שולח לי
הגהות!"

וגם הצעה לו לס. יזהר: "השג לי
מכונת כתיבה!"

מכתב גלוי לגרפומן מצוי

שלמה צמח (1880-1974) היה איש רב פעלים חלוץ, סופר,
מחנך ועורך (היה בזמנו גם עורך "מאזנים"). בארכיונו מצאתי
"איגרת שלא נשלחה לבעליה" שבה הוא משתלח לתיאבון
במי ששלח לו כתב-יד של יצירה ספרותית:

"איני יודע המחבר מי הוא, שהרי חתימתו בעילום-שם.
אבל אם בחור הוא, עול ימים, עצתי לו שייצא לפרדסים
וייקח מעדר בידו ויחפור בעפר שבע שעות ביום ויפרנס
עצמו בכבוד, וייעז קצת כוחותיו העודפים ויהא פטור
מפיוטיו ומסמליו על 'רחם' ועל 'מיעון-שדיים' ועל 'כניסה
מבפנים' ועל כיוצא באלו מן הדברים שבינו לבינה, ויהא ישן
בלילות על משכבו שנת עמלים מתוקה..."

ואם בחורה היא הכותבת האומללה, שלא ידעה למי
לשלוח את פרי ביכורי עטה, מייעץ לה צמח: "שתלך אל
בית אביה ותבקש ממנו בכל לשון של בקשה שימשכן כל

מה שבידו ויתן לה נדוניה ותמצא לה בן-דוד פקיד מפקידי
האוצר או ממשרד המסחר והתעשייה, ואין בכך כלום אם
נפתח תיקו על פשעי שוחד ומעילה ונסגר, אדרבה, מובטח
לו שיעלה מעלה מעלה בסולם החברה וזוגתו עמו..."
ואם סופר ותיק ומנוסה הוא, זה ששלח לו את כתב
היד בעילום שם, אומר לו שלמה צמח בפנים מכורכמות מן
הסבל שגרמה לו הקריאה: "אבל אם בעל בעמיו המחבר,
וכבר נזרקה שיבה בכלוריתו, וכבר הפליגו בשבחו המבקרים
בגליונות הספרותיים של ערבי שבתות וחגים ומועדים,
באמת תקנה אין לו, אלא מה להוצאה מכובדת שתאסוף
בתחומה אשפה זו?"

לסיום: הנכם מוזמנים להיכנס ל"בלוג של גנזים" בגוגל,
או בקישור gnazimblog.wordpress.com – להירשם
כמנויים ולקבל עדכונים שוטפים מהרכילות הספרותית
של יותר ממאה שנה – איך ומתי סופרינו ומשוררינו כעסו,
התחנפו, אמרו דברי חוכמה וכד'.